

וארא

פרשה ארץ ישראלית

פספיס בית הנילוס בצפורי

מאת: **טליה זיסקין**

על רצפת החדר הגדול מתוארות חגיגות הנילוס במצרים. במרכז הרצפה זורם נהר הנילוס היוצא מתוך פיה של בהמת יאור או שור. מסביב לנהר החי והצומח האופייניים לו, דייג עם מלכודת דגים, חסידה טורפת נחש, ציפור על פרח ודגים שטים במורד הנהר. מעל הנהר ניצב מבנה שממנו עולה הנילומטר, מתקן למדידת גובה המים בנילוס בעת הגאות. על גבי הנילומטר חקוקים מספרים, המציינים את גובה המים, ומשני צידי מופיעות דמויות אדם. מפספיס זה נלמדת חשיבותה של מדידת הנילוס גם בתקופה הביזאנטית.

מתחת לתיאורי הנילוס נמצאים ציורים המתארים את החגיגות שנערכו לכבוד עליית מפלס הנילוס. חגיגות אלה מתוארות גם במדרש המנסה להסביר כיצד נשאר יוסף לבדו עם אשת פוטיפר: **יהודה אמר: יום זיבול (=חג) לנילוס היה, והלכו הכל לראות והוא בא הביתה לחשב חשבונותיו של רבו** (בראשית רבה פז, ז). חגיגות אלה מדגישות את המרכזיות של היאור בעולם העתיק. חשיבותו כמקור חיים היא זו שגם הפכה אותו למושא עבודה זרה. על זה דרשו חז"ל: **"למה לקו המים תחלה בדם מפני שפרעה והמצרים היו עובדין ליאור. אמר הקדוש ברוך הוא תכה אלוהו תחלה לפניו ואחר כך עצמו** (מדרש תנחומא, וארא, יג).

היאור - הנילוס - הנהר השני באורכו בעולם, מופיע בסיפורי מצרים במקרא: בחלום פרעה על אודות שבע הפרות, בציווי פרעה להשלת תינוקות בני ישראל הנולדים ובהצלתו של משה.

היאור הוא מקור המים ומקור המחיה של מצרים. האספסוף שבו יוצאי מצרים הזכירוהו **זָכְרָנוּ אֶת-הַדְּגָהּ אֲשֶׁר-נֹאֲכַל בְּמִצְרַיִם חֲנָם** (במדבר יא, ה). בתקופת הגאות הקבועה בחודשי הקיץ מציף היאור את השדות וכך משקה אותם, כמתואר: **כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא כְאָרֶץ מִצְרַיִם הוּא אֲשֶׁר יִצְאֲתֶם מִשָּׁם אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת זְרְעֶךָ וְהִשְׁקִיתָ בְּנַגְלָךְ כְּגֵן הַיֶּרֶק** (דברים יא, י). חשיבותו של היאור ומרכזיותו בהווה המצרית, הן שהפכו את המכה הראשונה, מכת הדם, לפגיעה בנקודת תורפה משמעותית: **וְהַדְּגָהּ אֲשֶׁר בִּיאַר מֵתָה וַיִּבְאֵשׁ הַיָּאֵר וְלֹא יִכְלוּ מִצְרַיִם לְשִׁתּוֹת מִיַּם מֵן הַיָּאֵר** (שמות ז, כא).

את יציאתו של פרעה אל היאור, המוזכרת בציווי למשה לפני מכת הדם, **לך אל-פרעה בבקר, הנה יצא המימה, ונצבת לקראתו על-שפת היאור** (שמות ז, טו), מפרש האבן עזרא כיצאה לבדיקת גאות הנהר **מנהג מלך מצרים עד היום לצאת בתמוז ואב, כי אז יגדל היאור, לראות כמה מעלות עלה**. התייחסות לבדיקת גאות היאור מופיעה בכמה אתרים ארכיאולוגיים מהתקופה הביזאנטית שהתגלו בארץ, אחד מהם בצפורי.

בחפירות הארכאולוגיות שהתקיימו בצפורי שבגליל התחתון, נתגלו מבנים מרשימים מהתקופות הרומית והביזנטית. אחד מהם הוא מבנה גדול מהתקופה הביזנטית, שבמרכזו אולם בצורת בסיליקה עם שני טורי עמודים וחדרים משני צידי, והוא שימש ככל הנראה כמבנה ציבור, כ'בית העם' של אותה תקופה. חדרי המבנה עוטרו בפסיפסים צבעוניים מרהיבים שבהם משולבים דמויות אדם ובעלי חיים, מוטיבים מן הצומח ודגמים הנדסיים.

לעיון נוסף

- וייס זאב ונצר אהוד, **ציפורי**, ירושלים, 1994, עמ' 44-53
- עמית דוד וחנה, **מראי מקום - לטייל עם המקורות בצפון הארץ**, ירושלים, 2005, עמ' 104-106